

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 79:37.09

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ АМАТОРСЬКИХ КОЛЕКТИВІВ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ЦИРКОВОГО МИСТЕЦТВА

Мельник І.П.

Київська муніципальна академія естрадного та циркового мистецтва

З'ясовано особливості діяльності аматорських колективів у контексті українського циркового мистецтва. Визначено основні освітньо-організаційні особливості сучасних українських аматорських циркових студій та проаналізовано організаційні питання функціонування та перспективи розвитку аматорського руху. Беззаперечно перевагою аматорських циркових студій над цирковими гуртками є наявність освітніх програм, які інтегрують освітній процес з цирковим мистецтвом. Опанування освітніх програм у циркових студіях допомагає молоді реалізувати набутий досвід в майбутньому житті. Висвітлено організаційні та психологічні чинники підготовки майбутніх артистів цирку. Процес навчання цирковому мистецтву в аматорській студії ґрунтується на дидактичних принципах та виконанні спеціальних вправ. Навантаження лягає на різноманітні групи м'язів. Вправи виконуються з обов'язковим дотриманням правил дихання та чергуються з короткими фазами відпочинку.

Ключові слова: цирк, аматорський цирк, циркове мистецтво, циркові аматорські колективи, циркові студії.

Постановка проблеми. Циркове мистецтво є одним з найвидовищних і водночас найдавніших у світі. Його походження пов'язане з народними майданними виставами і театралізованими спортивними змаганнями. Виступи професійних циркових артистів були відомі в Стародавньому Єгипті, Стародавній Греції, Стародавньому Римі, Візантії та інших країнах.

Людина від початку свого існування постійно відокремлюється (відчужується) від світу природи і, водночас, шукає шляхи поєднання та гармонізації з цим світом, виражаючи почуття та емоції та втілюючи їх у різноманітних мистецьких формах. До прикладу, основи пантоміми заклалися ще в первісному суспільстві, коли усі важливі події супроводжувалися ритуальними рухами – імітацією поведінки тварин чи явищ природи дресура бере початок від приборкування гладіаторами диких тварин, перщі канатоходці – ремісники, які виготовляли тощо.

Так, упродовж історії сформувалася ціла циркова культура зі своїми героями, які здатні долати численні перешкоди, поетизувати фізичну працю, відвагу, винахідливість людини, створювати певний узагальнений художній образ. Загальновідомо, що цирк засновник багатьох видів спорту: акробатики, гімнастики, важкої атлетики, деяких видів єдиноборств тощо [4]. Становлення і розвиток циркового мистецтва невіддільне від загальної історії цивілізації і міцно вписано в її контекст. Походження цирку пов'язане з обрядами, іграми, з особливостями побуту і способу життя народу, а також з виникненням нових ремесел і професій, і навіть – з основами реклами. Проте, це чи не один з видів мистецтв, де аматорство відіграє найбільшу роль у його розвитку та протягом усієї історії не тільки не втратив своєї актуальності, а й донині залишається одним з найпопулярніших видовищ. Краса, оригінальність,

сміливість цього виду мистецтва приваблюють багатьох, які прагнуть до самовираження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з вищезазначеної проблематики доводить відсутність достатньої кількості досліджень з вивчення культурного феномену організаційних особливостей аматорського циркового мистецтва, що свідчить про малодослідженість цирку. А емпіричний досвід виводить актуальність мистецтвознавчих та культурологічних досліджень у контексті цирку загалом та аматорського цирку зокрема.

Доказом цього є дисертаційні дослідження Г. Курінної, К. Дементьєвої, С. Шумакової, А. Медведевої, М. Малихіної.

Г. Курінна уперше виокремила предметом спеціального дослідження художню діяльність артистів цирку як діяльність, фундаментом якої є особистісний потенціал суб'єкту. Значну увагу дослідниця приділила вивченню драматургічної структури сучасного циркового видовища, зокрема, питанням приналежності циркового сценарію до драматичного роду літератури. Також в роботі детально розглянуто особливості мистецтва клоунади (адже клоун є носієм сучасної карнавально-сміхової культури). Автор доводить, що численні сміхові елементи, прийоми і форми сучасної циркової драматургії та циркової вистави походять з видовищ карнавально-сміхової культури, мають безпосередні витoki у мистецтві карнавалу, майданних блазневих свят, різноманітних театральних форм.

Сприяти подальшому розвитку сучасного циркового мистецтва здатні пошуки спеціалістів у різноманітних сферах науки та практики. Так, цікавим дослідженням в царині психології творчості стала робота К. Дементьєвої «Психологічні особливості художньої діяльності артистів цирку» (2011). В дисертаційному дослідженні розкрито психологічну суть циркової діяльності; емпірично обґрунтовано специфіку циркової художньої діяльності.

С. Шумакова досліджує циркове мистецтво у контексті генезису та еволюції харківської школи циркового мистецтва. Зокрема науковець зосереджує увагу на фактографії та хронології еволюційного розвитку циркового мистецтва м. Харкова, а також здійснює спробу періодизації з акцентуацією феномену розважальних садів у фокусі реновації виразної мови циркового мистецтва.

М. Малихіна розглядає особливості розвитку циркового мистецтва 1920–1930 рр. в Україні та запропонує дефініцію «манежний образ».

А. Медведєва досліджує феномен сценічної маски, її появу, формування та еволюцію як специфічний засіб виразності, набуття нею ознак «сценічності» у художньому й технологічному аспектах за законами театральності мистецтва.

Отже, загалом, історія та теорія циркового мистецтва є предметом мистецтвознавчої рефлексії, однак у контексті заявленої проблематики наукові розвідки не велися.

Метою статті є з'ясування особливостей діяльності аматорських колективів у контексті українського циркового мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Сучасна аматорська циркова справа в Україні репрезентується великою кількістю аматорських циркових колективів, які є невід'ємною складовою культурного простору в сучасній Україні. Державна культурна політика забезпечує основні засади організаційно-управлінського та творчого змісту циркової справи в сучасній Україні. Важливими є питання запровадження інноваційного управління цирковою справою в Україні в діяльності аматорських циркових колективів.

Сучасне циркове мистецтво має структурну організацію докорінно відмінну від часів Античності, коли в цирках Риму, Афін почали з'являтися видовища, які носили розважальний характер: забіги на колісницях, цькування хижих звірів рабами, гладіаторські бої. В той же час з'являються перші артисти, які демонстрували акробатичні вправи. На протязі Середньовіччя і Відродження цирк втратив своє значення головного місця для розваги народу. Сьогодні циркове мистецтво у порівнянні з часами давнини зазнало значних перетворень в організаційній складовій. За останні сто років з'являються та функціонують у цирковій галузі продюсерські агенції, приватні імпресаріо, залучаються власні, спонсорські кошти, використовується фандрейзинг.

Протягом десятиліття видовищна природа циркового мистецтва постійно змінюється, використовуючи багатий досвід і визнані досягнення театральності, хореографічного музичного та інших видів мистецтва. Створюються нові постановки, трюкові ноу-хау та інші авторські розробки українських режисерів та артистів, які постійно отримують визнання в усьому світі.

Поряд з професійними цирками існує численна кількість аматорських колективів. Їх, як правило, можна назвати фундаторами циркового мистецтва. Зазвичай, ці аматорські об'єднання називаються цирковими студіями. Аматорський цирк – вид художньої самодіяльності, учасники якої займаються цирковим мис-

тецтвом. Аматорський цирк є також резервом для поповнення кадрів циркових артистів. Відзначимо, що в сучасній Україні існують різні форми аматорського цирку: гуртки за окремими видами циркового мистецтва (акробатики, жонгливання та ін.) та студії, в яких проводиться більш широке ознайомлення з різними цирковими жанрами. Мета виховання переважної більшості циркових студій України – розкрити потенціал дитини у фізичній культурі та розвинути її естетичну свідомість засобами циркового мистецтва.

Процес навчання цирковому мистецтву в аматорській студії ґрунтується на дидактичних принципах (як будь-який навчальний процес), але має при цьому власні специфічні особливості, властиві лише цирковій справі. Особлива увага приділяється правильному плануванню занять та будується за принципом ускладнення завдань. В процесі занять на основі різноманітності вправ навантаження лягає на різноманітні групи м'язів у чергуванні з короткими фазами відпочинку з обов'язковим дотриманням правил дихання. Кожний викладач має право самостійної побудови тренування для вдосконалення пройдених вправ. Організація репетицій, проведення їх у необхідному темпі з правильним дозуванням навантаження, гнучкий індивідуальний підхід до кожного учня, атмосфера та місце проведення занять – все це є необхідними складовими успішної освітньо-організаційної особливості сучасного аматорського руху.

На відміну від студій, гурток відрізняється формами організації: якщо у приватній, громадській або комунальній студіях стягуються обов'язкові фінансові внески, то гурток існує та функціонує виключно на громадських та аматорських засадах.

Викладачі цих колективів крім допомоги в опануванні технічного рівня сприяють моральному зростанню дитини, її культурі та етиці відносин в колективі, розвитку творчих, артистичних і сценічних здібностей. У будь-якому цирковому колективі викладачі плідно працюють над розвитком фізичної підготовки, комунікабельності, відповідальності та наполегливості в роботі.

Циркові жанри, які викладаються в сучасних українських циркових студіях, різноманітні, а саме: акробатика, еквілібр, клоунада, жонгливання, ілюзія та маніпуляція, повітряна гімнастика і акробатика, акробатична ексцентрика, канатоходство, вольтижировки та інші [7].

В аматорських циркових студіях і колективах діти систематично розширюють свої пізнання про історію та розвиток циркового мистецтва, ближче знайомляться з різними цирковими жанрами. Тому відвідування і опанування освітніх програм у циркових студіях допомагає юнакам і дівчатам набувати впевненості в тім, що вони зможуть використати набутий досвід в майбутньому житті.

Учні більшості циркових студій отримують спрямовану профільну підготовку, про що свідчить той факт, що випускники студій продовжують навчання в Київській муніципальній академії естрадного та циркового мистецтва.

Численна кількість випускників українських аматорських циркових колективів виступають на професійній арені, працюють у мандрівних цирках та різних шоу-програмах, виїжджають за кордон з окремими номерами, працюють педагогами і репетиторами в самодіяльних колективах.

Беззаперечною перевагою аматорських циркових студій над цирковими гуртками є наявність освітніх програм, які інтегрують освітній процес з цирковим мистецтвом. Ці програми має не кожна циркова студія. Сподіваємось, що майбутнє внесе певні корективи і зробить необхідним наявність цих документів.

Сконцентрованість на інтенсивному вивченні індивідуальної програми і регулярність відвідування тренувань гарантує учню засвоєння рекомендованого репертуару в установлені терміни. Як правило, для найбільш успішних і обдарованих учнів викладачем передбачається додатковий трюковий діапазон. Номери та програми мають бути розраховані на масову аудиторію і можуть бути засвоєні практично будь-якою здоровою людиною.

Освітні програми українських аматорських циркових студій розраховані на 3 роки навчання. У колективі можуть займатися діти від 5 до 16 років. До групи 1-го року навчання приймаються вихованці студій, які пройшли програму загальної фізичної підготовки і діти не старші 15-ти років, які раніше займалися спортивною акробатикою або гімнастикою. Режим занять у більшості циркових студій – 3 рази на тиждень по 2 академічні години, хоча український сучасний цирковий аматорський рух зазнав немало прикладів, коли заняття відбуваються шість днів на тиждень. Додамо, що обов'язковою є перерва між академічними годинами – 15 хвилин.

У групи 2-го і 3-го років навчання приймаються ті вихованці студії, які закінчили перший рік навчання і діти віком до 16-ти років, які займалися раніше акробатикою, гімнастикою в іншому цирковому об'єднанні.

Група 3-го року навчання є «концертною», в якій можуть приймати участь деякі найбільш обдаровані й успішні діти з молодших груп. Режим занять груп 2-го і 3-го років навчання – 2 рази в тиждень по 3 академічні години і один раз в тиждень 2 академічні години, хоча, час тренування протягом тижня не є аксіомою. Перерва між академічними годинами – також 15 хвилин.

У перші роки навчання переважають групові та індивідуально-групові форми діяльності учнів. Також на початковому етапі навчання діяльність дітей організовується за ланками. Як правило, заняття розділене на кілька частин, прикладом, першу частину може бути організовано у вигляді гри (як правило, це гри на силу, швидкість, уважність і витривалість), а інша частина – у формі репетиції.

Важливою формою проведення занять для дітей перших років навчання є відкритий урок, який проводиться 1-2 рази на рік. Це заняття має методичний характер і проводиться для підняття професійного рівня педагогів, а також ознайомлення батьків з рівнем засвоєння дітьми програми навчання. Завдяки таким занят-

тям батьки долучаються до процесу навчання і виховання.

Групові заняття застосовуються також у старших групах під час розучування або тренування загальних для всіх жанрів розділів, таких як акробатика, загально-розвиваючі вправи, хореографія, тощо. Для концертної групи найбільш поширеними є колективні (ансамблеві) форми роботи, а також використовуються індивідуальні форми діяльності (приклад, підготовка сольного номеру). Значення індивідуальних занять є дуже важливим під час безпосередньої підготовки програм і циркових номерів, показових виступів або конкурсів. У даному випадку для підвищення ефективності значно скорочується кількість учнів у педагога, що готує виступ, і навпаки – збільшується час роботи з кожним учасником або номером. Велика увага приділяється відпрацюванню вправ, чистоті виконання, страховці, а як наслідок – збільшується інтенсивність занять.

Дуже важливими для юних артистів є такі форми занять, як концерт, вистава, свято, фестивалі, які проводяться 5-10 разів на рік.

Протягом навчального року педагогами студій доцільно мусять проводитися діагностичні тести успішності учнів, зустрічі з іншими цирковими колективами, де обговорюються питання розвитку циркового студійного руху, а також обміну досвідом.

У концертно-цирковій групі аматорської студії критерієм виконання програми є готовність для показу намічених за планом на даний рік номерів. Номер готовий до виконання, якщо дитина виконує всі елементи номеру, поставлені трюки, виконує танцювальну частину номеру чисто (втягнуті носки, коліна, пряма постава), дитиною точно виконується послідовність танцювальних «па» відповідно до музики.

У підготовчих групах перевіркою засвоєння матеріалів є проведення відкритого уроку за перше півріччя і виконання намічених вправ за жанрами.

Робота аматорської студії привчає дітей відчувати себе вільно і впевнено під час виступів перед глядачами, підвищує їх культурний рівень, збагачує духовне життя учнів, дає можливість кожній дитині для найбільшої самореалізації себе як особистості, як людини, що формується.

Традиційно аматорські циркові студії виховують дітей які цінують, розуміють циркове мистецтво і зацікавлені розвиватися в цьому напрямку.

Випускники, що засвоїли основну програму українських аматорських циркових студій, мають бути підготовленими до засвоєння основних програм професійної освіти Київської муніципальної академії естрадного та циркового мистецтва за спеціальністю «Циркове мистецтво».

Підсумовуючи вищезазначене, слід зазначити, що аматорське циркове мистецтво в країні не стоїть на місці, а постійно вдосконалюється.

Головною діяльністю циркових студій є підготовка вихованців до вступу у вищі циркові учбові заклади, підготовка мистецьких кадрів для подальшої роботи в цирках України та інших світових цирках.

Список літератури:

1. Гур'єва О.П. Витоки виникнення основних жанрів циркового мистецтва: практ. порадник / О.П. Гур'єва. – Маріуполь: Рената, 2009. – 240 с.
2. Дементьєва К.Г. Психологічні особливості художньої діяльності артистів цирку : дис. ... канд. псих. наук: 19.00.01: Загальна психологія, історія психології / К.Г. Дементьєва. – Одеса, 2011. – 19 с. [Одеський національний ун-т імені І.І. Мечникова].
3. Дмитриев Ю.А. Прекрасное искусство цирка / Ю.А. Дмитриев. – Москва: Искусство, 1996. – 528 с.
4. Кузнецов Е.М. Цирк: происхождение, развитие, перспективы / Е.М. Кузнецов. – Москва: Искусство, 1971. – 415 с.
5. Малихіна М.А. Проблема створення манежного образу / М.А. Малихіна // Культурно-мистецькі обрії – 2016: зб. наук. пр. / за заг. ред. К.І. Станіславської. – К., 2016. – Ч. I. – С. 57–59.
6. Малихіна М.А. Професійна підготовка артистів цирку як мистецтвознавча проблема / М.А. Малихіна // Українська культура ХХІ століття: стан, проблеми, тенденції: зб. матеріалів Всеукр. наук.-теорет. конф., Київ, 22 грудня 2010 р. – Київ: Вид. центр КНУКІМ. – 2010. – С. 165–167.
7. Малихіна М.А. Модифікація циркового мистецтва в Україні (20-ті роки ХХ століття) / М.А. Малихіна // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв: наук. журнал. – К.: Міленіум. – 2013. – № 2. – С. 160–164.

Мельник И.П.

Киевская муниципальная академия эстрадного и циркового искусств

**СПЕЦИФИКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛЮБИТЕЛЬСКИХ КОЛЛЕКТИВОВ
В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКОГО ЦИРКОВОГО ИСКУССТВА****Аннотация**

Выявлены особенности деятельности любительских коллективов в контексте украинского циркового искусства. Определены основные образовательно-организационные особенности современных украинских любительских цирковых студий и проанализированы организационные вопросы функционирования и перспективы развития любительского движения. Освещены организационные и психологические факторы подготовки будущих артистов цирка. Процесс обучения цирковому искусству в любительской студии основывается на дидактических принципах и выполнении специальных упражнений. Нагрузка ложится на разнородные группы мышц. Упражнения выполняются с обязательным соблюдением правил дыхания и чередуются с короткими фазами отдыха. Неоспоримым преимуществом любительских цирковых студий над цирковыми кружками является наличие образовательных программ, которые интегрируют образовательный процесс как в цирковое искусство. Овладение образовательных программ в цирковых студиях помогает юношам реализовать приобретенный опыт в будущей жизни.

Ключевые слова: цирк, любительский цирк, цирковое искусство, цирковые любительские коллективы, цирковые студии.

Melnyk I.P.

Kyiv Municipal Academy of Circus and Variety Arts

**SPECIFICITY OF ACTIVITIES OF AMATOR COLLECTIVES
IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN CIRCUS ART****Summary**

The peculiarities of activity of amateur groups in the context of Ukrainian circus art are revealed. The basic educational and organizational features of modern Ukrainian amateur circus studios are determined and organizational issues of functioning and prospects of development of amateur movement are analyzed. The organizational and psychological factors of training of future circus artists are highlighted. The process of teaching circus art in an amateur studio is based on didactic principles and the performance of special exercises. The load falls on heterogeneous muscle groups. Exercises are performed with the obligatory observance of the rules of breathing and alternate with short rest periods. The undeniable advantage of amateur circus studios over circus groups is the availability of educational programs that integrate the educational process as one in circus art. The management of educational programs in circus studios helps young people to realize their experience in the future.

Keywords: circus, amateur circus, circus art, circus amateur groups, circus studios.